

МЕТОД ДЕЕСКАЛАЦІЇ ЗАГРОЗ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ З ВИКОРИСТАННЯМ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА НЕСИЛОВИХ І СИЛОВИХ ЗАСОБІВ

Розглянутий метод деескалації загроз національній безпеці, який базується на пріоритетному плануванні для нейтралізації виявлених загроз несилкових засобів, які є у розпорядженні системи забезпечення національної безпеки. У разі їх неефективності метод передбачає використання силових засобів. Метод передбачає широке використання сучасних інформаційних технологій для інформаційної та інформаційно-психологічної підтримки заходів як силового, так і не силового характеру. Здійснюваний у такий спосіб розподіл завдань дає змогу також розподілити відповідальність за їх виконання, покращити управління та розширити можливості для цивільного контролю, перейти до централізованого усебічного забезпечення процесу реалізації національних інтересів, посилити вплив громадянського суспільства через інститут громадської експертизи управлінських рішень на ефективність системи забезпечення національної безпеки.

Ключові слова: загроза, національна безпека, силові засоби, несилкові засоби, деескалація загрози, національні інтереси, інформаційні технології.

Постановка проблеми

У Посланні Президента від 2015 року [1] зазначається, що конгломерат збройного конфлікту, розв'язаного в Україні в 2014 році, доповнюється його незмінним супутнім явищем – активізацією криміналітету. В умовах такого комплексного впливу загроз воєнного та гібридного характеру на національну безпеку України особливого значення набуває проблема завершення формування сектору безпеки і оборони та його подальший розвиток. Забезпечення у межах цього функціонального об'єднання координованості дій усіх його суб'єктів, ефективного використання їх спроможностей і ресурсів є однією з головних умов припинення бойових дій в зоні конфлікту.

Дорожньою картою для визначення напрямів системного реформування і розвитку сектору безпеки і оборони визначено Стратегію національної безпеки України. На її основі та за результатами комплексного огляду сектору безпеки і оборони має бути завершено розроблення концепції його розвитку. Концепція визначатиме роль і місце кожного суб'єкта сектору безпеки і оборони в системі забезпечення національної безпеки, порядок їх взаємодії у мирний час та в кризових ситуаціях, а також організацію управління сектором безпеки і оборони.

Одним із важливих заходів, уже реалізованих у цьому напрямі, стало створення Воєнного кабінету Ради національної безпеки і оборони України. На нього покладено функції підготовки пропозицій щодо застосування сил сектору безпеки і оборони, організації їх взаємодії, визначення потреб у ресурсному забезпеченні та вирішення інших питань щодо стратегічного керівництва силами сектору в умовах особливого періоду. Для успішного рішення зазначених завдань пропонується метод деескалації загроз національній безпеці, який дає змогу з використанням сучасних інформаційних технологій протидіяти як воєнним, так і гібридним загрозам національній безпеці в першу чергу несилковими засобами, а у разі їх низької ефективності, використовувати адекватні силові засоби, що і визначає актуальність даної публікації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про те, що проблемам протидії комплексним загрозам приділяється значна увага. Так у [2] розглянуті теоретичні основи формування, легітимізації та реалізації національних інтересів, означені проблеми їх захисту, але в роботі не розглянутий науково-методичний апарат обґрунтування необхідних сил та засобів для їх захисту, не наведені методи та методики, які можна було б використати для оцінювання рівня та характеру загроз реалізації національним інтересам.

У [3; 4] концептуально викладено підхід до розподілу праці в структурах безпеки та оборони, який передбачає необхідність розподілу завдань і ресурсів для забезпечення національної безпеки, але в роботі не наводиться методичний апарат, який можна

використовувати для розподілу завдань та обґрунтування необхідних для їх виконання сил та засобів.

У [5] запропоновано метод обґрунтування завдань щодо безпекового супроводу реалізації національних інтересів у системі забезпечення національної безпеки. Згідно методу виявлене в ході моніторингу зростання небезпеки (загрози) реалізації національних інтересів передбачається усувати або нейтралізувати сумісними зусиллями суб'єктів системи забезпечення національної безпеки без застосування силових методів і засобів, а у разі їх неефективності, для усунення або нейтралізації виявленої небезпеки (загрози) обґрунтовувати завдання відповідним суб'єктам для використання силових методів і засобів. Але сама процедура обґрунтування завдань не наводиться.

Невирішена раніше проблема

У наведених публікаціях та інших наукових працях, з якими змогли ознайомитися автори, не розглянута методологія обґрунтування завдань для суб'єктів системи забезпечення національної безпеки, що залучаються до сумісної протидії загрозам реалізації національних інтересів, зокрема тим, що можуть призвести до розв'язування збройних конфліктів.

Метою даної статті є розробка методу нейтралізації загроз національній безпеці з використанням несилових і силових засобів та інформаційних технологій.

Викладення основного матеріалу

Закон України "Про основи національної безпеки України", стаття 8, визначає основні напрями державної політики з питань національної безпеки: з урахуванням геополітичної і внутрішньої обстановки в Україні діяльність усіх державних органів має бути зосереджена на прогнозуванні, своєчасному виявленні, попередженні й нейтралізації зовнішніх і внутрішніх загроз національній безпеці, захисті суверенітету й територіальної цілісності України, безпеки її прикордонного простору, піднесенні економіки країни, забезпеченні особистої безпеки, конституційних прав і свобод людини і громадянина; викоріненні злочинності; вдосконаленні системи державної влади, зміцненні законності і правопорядку та збереженні соціально-політичної стабільності суспільства, зміцненні позицій України у світі, підтриманні на належному рівні її оборонного потенціалу й обороноздатності, радикальному поліпшенні екологічної ситуації [6].

У статті 10 Закону [6] серед основних функцій суб'єктів забезпечення національної безпеки визначено:

- планування і здійснення конкретних заходів щодо протидії і нейтралізації загроз національним інтересам України;
- постійний моніторинг впливу на національну безпеку процесів, що відбуваються в політичній, соціальній, економічній, екологічній, науково-технологічній, інформаційній, воєнній та інших сферах, релігійному середовищі, міжетнічних стосунках;
- прогнозування, виявлення й оцінювання можливих загроз, дестабілізуючих чинників і конфліктів, причин їх виникнення та наслідків прояву;
- розроблення науково обґрунтованих пропозицій і рекомендацій щодо прийняття управлінських рішень із метою захисту національних інтересів України;
- запобігання та усунення впливу загроз і дестабілізуючих чинників на національні інтереси;
- оцінювання результативності дій щодо забезпечення національної безпеки та визначення витрат на ці цілі тощо.

На превеликий жаль, на практиці наукове обґрунтування пропозицій і рекомендацій щодо прийняття управлінських рішень утруднюється через нерозробленість необхідного для цього науково-методичного апарату. У результаті в секторі безпеки при обґрунтуванні багатьох управлінських рішень застосовується відомий метод спроб і помилок, що суттєво

знижує ефективність державного управління у сфері національної безпеки. До того ж неекономно витрачаються навіть ті мізерні ресурси, що виділяються для захисту національних інтересів.

Зазначене свідчить про необхідність розроблення специфічного науково-методологічного апарату для обґрунтування заходів в інтересах ефективної реалізації визначених функцій суб'єктів забезпечення національної безпеки. Одним із елементів цього науково-методологічного апарату може стати пропонований метод деескалації загроз національній безпеці, який дає змогу з використанням сучасних інформаційних технологій протидіяти як воєнним, так і гібридним загрозам національній безпеці в першу чергу несилловими засобами, а у разі їх низької ефективності, використовувати адекватні силові засоби.

Головна гіпотеза, що закладається в основу цього методу, полягає в тому, що виявлений або прогнозований рівень загрози воєнного характеру має усуватися чи нейтралізуватися передусім невійськовими (політичними, економічними, інформаційно-психологічними та іншими) методами й засобами, а у разі їх низької ефективності – з використанням адекватних воєнно-політичних, воєнно-технічних, спеціальних, оборонних та інших методів і засобів за умови, що буде забезпечуватися достатній рівень воєнної безпеки держави.

Процедура розроблення науково обґрунтованих пропозицій і рекомендацій щодо прийняття управлінських рішень із метою захисту національних інтересів України повинна розпочинатися одночасно з обґрунтуванням національних інтересів (НІ). При формуванні кожного національного інтересу слід розробляти стратегію (генеральний план) його реалізації та просування, яка повинна пройти комплексну експертизу (рис. 1).

Комплексна експертиза повинна охоплювати правову (міжнародно-правову), економічну, політичну, інформаційно-іміджеву, безпекову експертизи, які мають проводити незалежні державні експерти. Стратегія й результати експертизи подаються для затвердження особі, що приймає рішення (ОПР) стосовно початку її практичного впровадження. ОПР своїм рішенням визначає завдання щодо реалізації, просування, всебічного забезпечення та безпекового супроводу. До цього часу завдання формулюються директивно, залежно від сфери, у якій формуються національні інтереси.

Суть запропонованого методу деескалації загроз зводиться до такого. Виявлене під час моніторингу зростання небезпеки (загрози) реалізації національних інтересів [7] передбачається усунути або нейтралізувати спільними зусиллями суб'єктів системи забезпечення національної безпеки без застосування силових методів і засобів, а у разі їх неефективності для усунення або нейтралізації виявленої небезпеки (загрози) залучати відповідні суб'єкти для використання силових методів і засобів.

Метод деескалації загроз розглянемо на гіпотетичному прикладі усунення або нейтралізації загроз воєнного характеру (рис. 2). Припустимо, що при реалізації національних інтересів у процесі моніторингу виявлено зростання рівня воєнної небезпеки на величину $\Delta K(t)$ [7], що, за результатами прогнозування, опускає очікувану ефективність реалізації національних інтересів нижче порогового (допустимого) рівня.

Оскільки згідно з чинним законодавством [8] серед основних принципів зовнішньої політики визначені своєчасність та адекватність заходів захисту національних інтересів реальним і потенційним загрозам Україні, її громадянам і юридичним особам та вирішення міжнародних спорів мирним шляхом, то в разі виявлення в процесі моніторингу зростання рівня небезпеки (загрози) $\Delta K(t)$ розробляється стратегія (генеральний план) деескалації без використання силових засобів. Основні засади зовнішньої політики такі [8]:

- забезпечення національних інтересів і безпеки України шляхом підтримання мирного та взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загально визнаними принципами і нормами міжнародного права;

- забезпечення дипломатичними та іншими засобами і методами, передбаченими міжнародним правом, захисту суверенітету, територіальної цілісності та непорушності державних кордонів України, її політичних, економічних, енергетичних й інших інтересів;
- використання міжнародного потенціалу для утвердження і розвитку України як суверенної, незалежної, демократичної, соціальної та правової держави, її сталого економічного розвитку тощо.

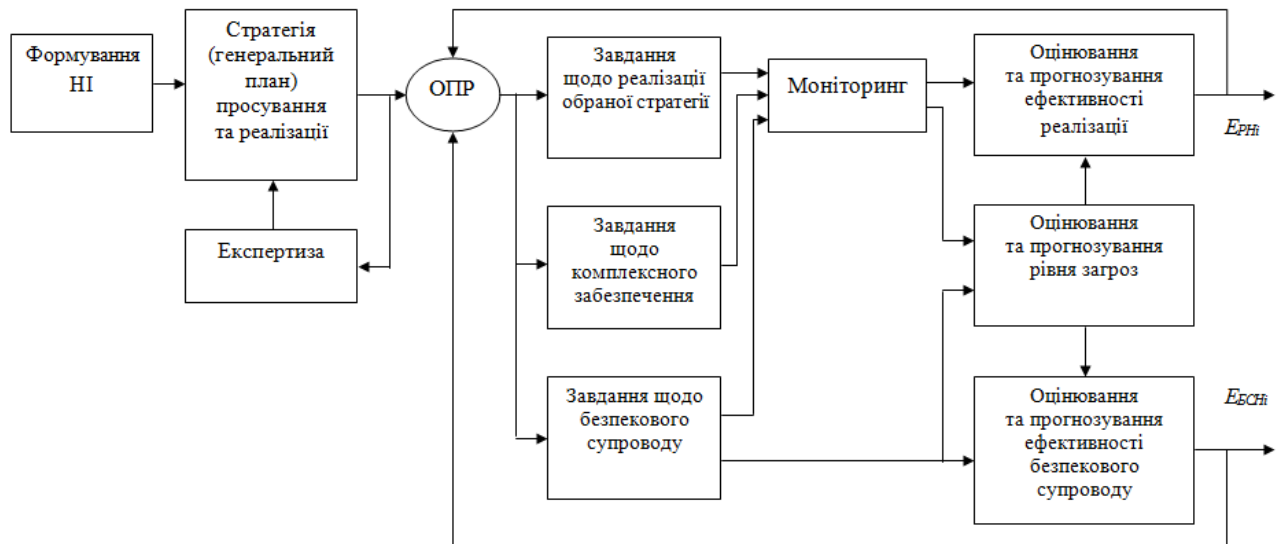

Рис. 1. Узагальнена схема формування, імплементації та безпекового супроводу національних інтересів

Стратегія має містити відповіді на такі основні питання:

- Яким сферам слід надати пріоритет?
- Кого із стратегічних партнерів доцільно залучити?
- Які економічні механізми слід упровадити?
- Які політичні акції та операції можна провести?
- Які інформаційно-психологічні операції можна здійснити?
- Які завдання слід покласти на розвідувальні органи?
- Який часовий відрізок є в розпорядженні держави?
- Яку глибину прогнозу доцільно вибрати?
- Які національні інформаційні ресурси можна залучити?
- Як необхідно організувати моніторинг та інші.

На основі розробленої стратегії генерується множина заходів щодо усунення або нейтралізації виявленого рівня небезпеки для кожної $s-i$ ($s=I, S$) сфери відносин, у яких визначально можна вплинути на деескалацію виявленого рівня небезпеки $\Delta K(t)$. Найбільш успішно цей етап може бути виконаний методом мозкового штурму із залученням експертів, політиків та науковців, що обслуговують ці сфери [4]. На цьому етапі необхідно також визначити пріоритети сфер за дев'ятибальною шкалою за технологією методу аналізуєрархій [7, 9] для того, щоб у подальшому використати відпрацьовану комп'ютерну технологію М7 [7]. Запропонована експертами множина заходів у так званому фільтрі має перевіритися на відповідність офіційно прийнятим у державі геополітичній моделі (ГПМ), воєнно-політичній моделі (ВПМ) та чинному законодавству.

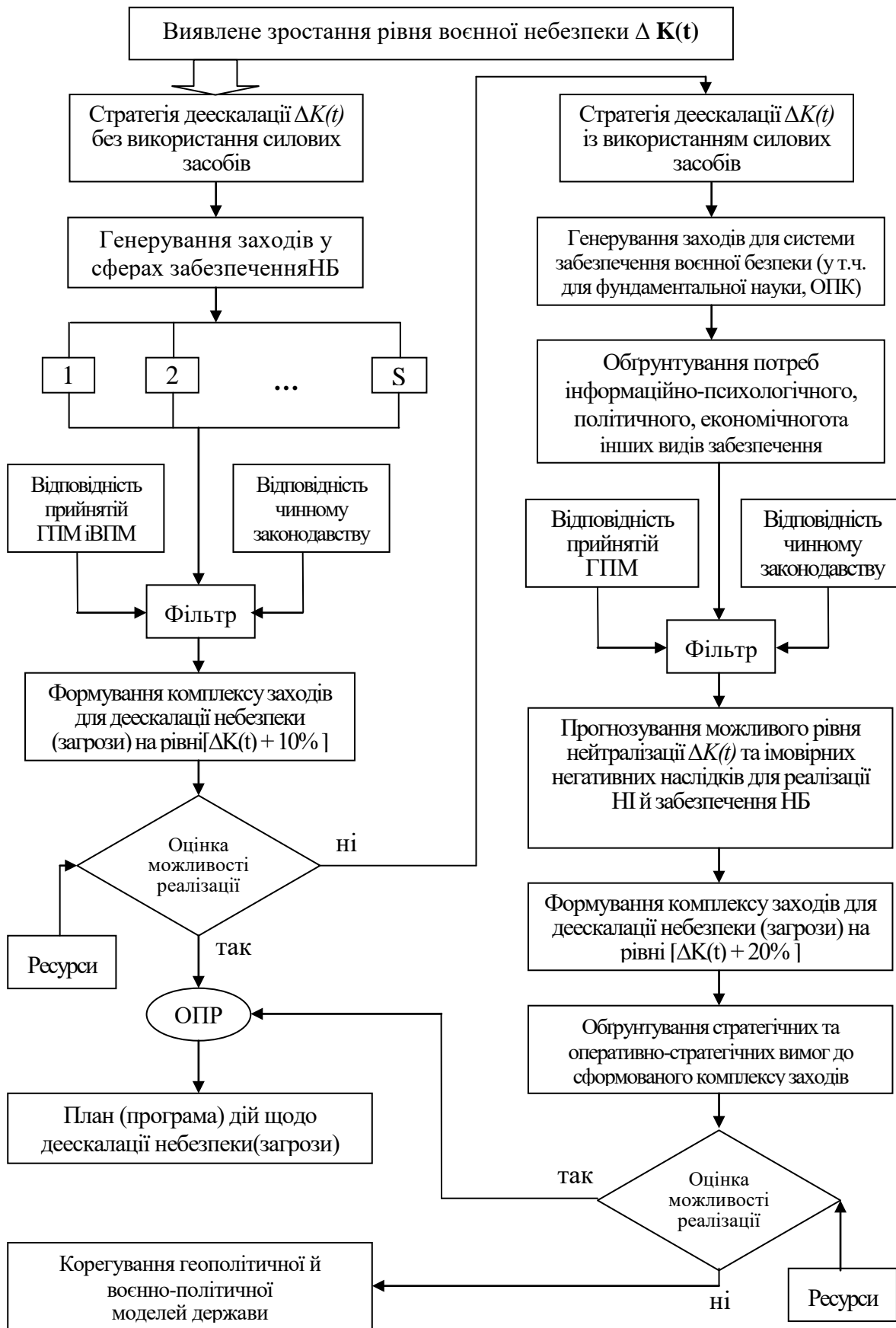

Рис. 2. Порядок дій щодо деескалації небезпек (загроз) у сфері національної безпеки держави

На наступному етапі експерти мають для кожної вибраної сфери з урахуванням наданих цим сферам пріоритетів сформувані комплекс заходів для деескалації виявленої небезпеки. Для гарантованого зниження рівня небезпеки пропонується переескалація на 10% від $\Delta K(t)$. Після цього запропонований комплекс заходів оцінюється на предмет можливості реалізації за умови виділених для цього ресурсів (ідеальним є варіант, коли під запропоновані заходи розраховуються і виділяються потрібні ресурси, що на практиці буває дуже рідко. До того ж ця інформація може мати закритий характер). Якщо при наявних ресурсах позитивно оцінена можливість їх реалізації, то приймається управлінське рішення щодо реалізації розробленої стратегії. Якщо такої можливості немає, метод передбачає перехід до стратегії деескалації виявленого рівня небезпеки $\Delta K(t)$ з опорою на силові методи та засоби.

Для цього спеціально підібрана група експертів розробляє заходи для системи забезпечення воєнної безпеки. Заходи групуються в кластери за можливостями щодо усунення або нейтралізації виявленого зростання рівня воєнної небезпеки:

- кластер 1 – заходи щодо можливого усунення або нейтралізації небезпеки силовими структурами (воєнною організацією);
- кластер 2 – заходи, які доцільно впровадити з використанням фундаментальної науки;
- кластер 3 – заходи, які має розробити оборонно-промисловий комплекс;
- кластер 4 – заходи у сфері військово-технічного і військового співробітництва;
- кластер 5 – заходи, які мають асиметричний, гібридний характер;
- кластер 6 – заходи, які доцільно реалізувати з допомогою інформаційних технологій;
- кластер 7 – заходи, які доцільно впровадити силами спеціальних операцій.

Кількість кластерів визначає група експертів, яка залежно від гостроти зовнішньої геополітичної та воєнно-політичної обстановки установлює пріоритети вибраних кластерів і формує ієрархію задачі оцінювання та прогнозування, як це показано на рис. 3. При прогнозуванні з використанням моделі М7 кількість кластерів бажано мати не більше 9 [7].

Методом мозкового штурму експерти формують множину заходів, реалізація яких, на їхній погляд, не виходить за межі допустимого часового інтервалу і здатна гарантовано забезпечити переескалацію $\Delta K(t)$ не менше ніж на 20%, не допустити негативних наслідків для реалізації національних інтересів і забезпечення національної безпеки.

Наступний етап передбачає обґрунтування потреб щодо інформаційно-психологічного, політичного, економічного та інших видів забезпечення реалізації кожного із запропонованих заходів.

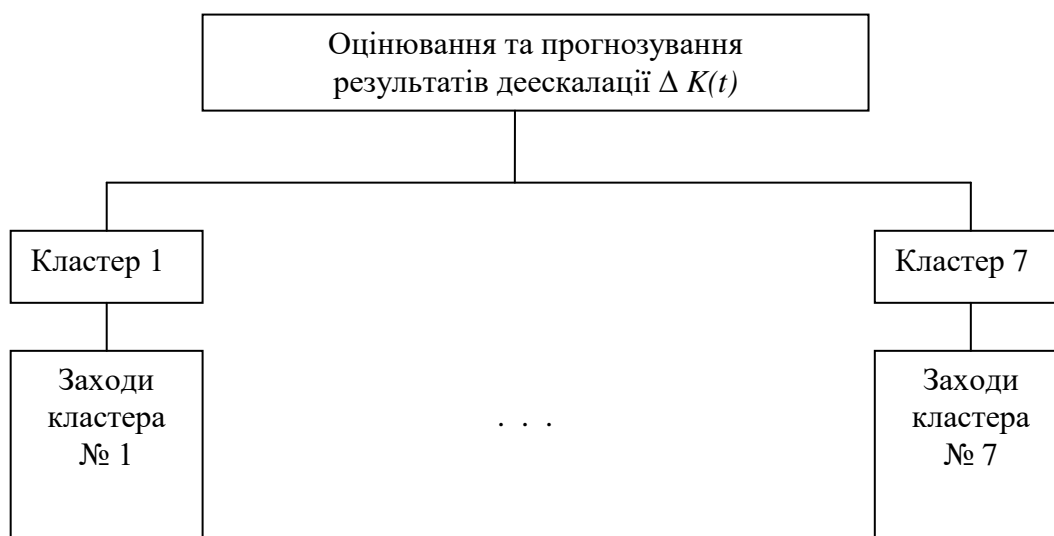

Рис. 3. Ієрархія задачі оцінювання та прогнозування результатів деескалації $\Delta K(t)$ із використанням силових заходів

Після цього, як і для попередньої стратегії, запропоновані заходи разом з обґрунтованими потребами щодо всебічного забезпечення перевіряються на відповідність прийнятим ГПМ та ВПМ, а також чинному законодавству (фільтруються). Відфільтровані заходи подаються в модель прогнозування можливого рівня нейтралізації $\Delta K(t)$ та імовірних негативних наслідків для реалізації національних інтересів і забезпечення національної безпеки, за результатами якого аналітики формують комплекс заходів для гарантованої переескалації виявленої небезпеки (загрози) на рівні не менше 20%, тобто

$$\Delta K_{\text{пр}}(T_{\text{пр}}) = - [\Delta K(t) + 20\%],$$

де $T_{\text{пр}}$ – глибина прогнозу.

Далі експерти у формалізованому вигляді висувають стратегічні та оперативно-стратегічні вимоги до запропонованого комплексу заходів, після чого оцінюється можливість їх практичної реалізації з урахуванням ресурсів, які плануються для безпекового супроводу національних інтересів. Якщо оцінка позитивна, то розроблений комплекс заходів доповідається ОПР, якщо негативна, то готуються пропозиції щодо корегування геополітичної та(або) воєнно-політичної моделі держави, після чого процедура розроблення стратегії з використанням силових засобів повторюється.

Висновок

Пропонований метод дозволяє проводити наукове обґрунтування завдань для спільної діяльності суб'єктів забезпечення національної безпеки з усунення або нейтралізації виявленої ескалації небезпеки національним інтересам на визначеному часовому інтервалі. Здійснюваний у такий спосіб розподіл завдань дає змогу також розподілити відповідальність за їх виконання в системі забезпечення національної безпеки, покращити управління та розширити можливості для цивільного контролю, перейти до централізованого усебічного забезпечення процесу реалізації національних інтересів, посилити вплив громадянського суспільства через інститут громадської експертизи управлінських рішень на ефективність системи забезпечення національної безпеки.

Література

1. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2015 році». – К. : НІСД, 2015. – 684 с.
2. Богданович В. Ю. Использование информационных технологий прогнозирования военно-политической обстановки для обоснования приоритетных направлений развития оборонно – промышленного комплекса [Текст] / В.Ю.Богданович, В.Б.Толубко.– Київ: Арсенал XXI-го сторіччя, №1, 2002, с.14-19.
3. Обеспечение безопасности страны – работа многоплановая [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://vprk-news.ru/articles/8568>.
4. Виллем, Ф. Построение обороны и безопасности: сб. матер. Плана партнерских действий по созданию институтов обороны и безопасности (РАР-DIB) [Текст] / Ф. Виллем, Х. Флури. – Киев-Женева, 2007.– 416 с.
5. Богданович В. Ю. Метод обґрунтування завдань щодо безпекового супроводу реалізації національних інтересів у системі забезпечення національної безпеки / В. Ю. Богданович, І. С. Романченко, І. Ю. Свида // К.: Зб. наук. праць ЦНДІ ЗС України – 2011. – № 1 (55). – С.5–18.
6. Закон України “Про основи національної безпеки України” від 19.06.2003 р. № 964-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 39. – Ст. 351.
7. Богданович В.Ю., Свида І.Ю., Скулиш Є.Д. Теоретико-методологічні основи забезпечення національної безпеки України: Монографія. : у 7 т.-Т.1.Теоретичні основи, методи й технології забезпечення національної безпеки України / В.Ю.Богданович, І.Ю.Свида, Є.Д.Скулиш; за заг. ред. Є.Д.Скулиша.-К.:Наук.-вид. відділ НА СБ України, 2012.-548с.
8. Закон України “Про засади внутрішньої і зовнішньої політики” від 1.07.2010 р. № 2411-VI.
9. Саати Т. Принятие решений: Метод анализа иерархий / Т. Саати ; пер. с англ. В.Г. Вогнадзе. – М. : Радио и связь, 1993.